

MAZGİRTLİ BİR MASAL ANLATICISI: SÜLEYMAN GÜL

A folk tale narrator from Mazgirt: Süleyman Gül

Süleyman Gül: Comme un conteur à Mazgirt

Ebru ŞENOCAK*

ÖZET

Türk dünyası folklor araştırmalarında metin derleme ve incelemesi, her geçen gün daha büyük önem taşımaktadır. Özellikle de, geleneğe uygun olarak anlatılan masallar üzerinde yapılan çalışmalar, masalların Türk halk kültürüne ait maddi ve manevi unsurları yansıttığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler

Derleme, masal, maddi ve manevi kültür.

ABSTRACT

Text compilation and investigation is getting important day by day in Turkish folkloric studied. The studies on folk tales which were narrated according to the tradition showed that the folk tales reflect the material and spiritual features of Turkish folk culture.

Key Words

Compilation, folk tale, material and sipiritual culture.

Anonim halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olarak ele alabileceğimiz masallar, sözlü gelenek içerisinde nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmeyi başarmış manevi kültür hazinelerimizden biridir. Şöyle ki, geleneğe uygun olarak anlatılan bir masalda, anlatıcının yaşadığı çevreyi, kültürünü, değer yargılarını hatta inanışlarını bulmamız mümkündür. Bu yüzden kültürümüzün önemli bir parçası olan masalların sözlü gelenek içerisinde kayboluşunu engellememiz ve masal anlatıcılarını tespit etmemiz gerekir. Her insan masal anlatamaz. Önemli olan geleneğe uygun olarak anlatılan masalların derlenmesidir.

Ziya Gökalp'in de belirttiği gibi; *"Halk masalı her masal söyleyenden alınmaz. Çünkü, masalın, kendine mahsus lisansı vardır. Masalları hususî tabirleriyle hususî şivesiyle nakleden ancak ocaktan yetişme masalcılardır. Masalcılar, eski ozanlığın kadınlarda devam eden kısmı-*

dır. Ozanlık babadan oğula kaldığı gibi, masalcılık da anadan kıza intikal eder. Erkek masalcılar da varsa da, ekseriya masalcılar kadın cinsindedir..." (FİLİZOK,1991: 94).

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz; nasıl ki halk hikâyeleri erkek anlatıcılar tarafından anlatılıyorsa, masallar da daha çok hanım anlatıcılar tarafından anlatılmaktadır. "Acaba erkek masal anlatıcısına rastlamamız mümkün değil midir?" sorusuna cevabımız tabii ki "evet" olacaktır. Hanım anlatıcıların, masal analarının yanısıra bazen erkeklerin de masal anlatıklarını görüyoruz. Fakat bu, çok ender rastlanan bir olaydır. İşte, **Mazgirt'ten (Tunceli) Derlenen Halk Edebiyatı Örnekleri** (GÜL, 1999) adlı lisans tezinde de Süleyman GÜL adlı kaynak şahıs, bir masal anlatıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İyi bir masal anlatıcısı olan Süleyman GÜL'ün hayat hikâyesi kısaca şöyle-

* Fırat Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Araş. Gör.

dir: “1929 yılında, Mazgirt (Tunceli)’de dünyaya gelmiştir. GÜL, öğrenim görmemiş olup, okuma-yazması da yoktur. Eskiden düğünlerde kaval çalarak halkı eğlendiren Süleyman GÜL, babasının vefatından sonra çobanlık ve ırgatlık yapmıştır. Şimdi ise hayli yaşlı olup Elazığ’ın Abdullahağa mahallesinde ikâmet etmektedir.

Süleyman GÜL’ün masalcılığı da Mazgirt’in Ortadurak köyünde yaşadığı zamanlara uzanır. Anlattığı masalların çoğunu şu anda ölmüş olan **Davulcu Be-ko** adlı akrabasından öğrenmiştir. Süleyman GÜL’ün, Kürtçe anlattığı masallar, daha sonra akrabası olan Zülfü GÜL tarafından, Türkçeye çevrilmiştir. Söz konusu masallar ile GÜL, radyo ve televizyonun eksikliğini hissettirmemiş, böylece yaramazlık yapan çocukları eğlendirmeyi başarmıştır. Bazen de kar yağsın ve diğer gün ava gidilebilsin diye avcılar ve delikanlıların ısrarı üzerine masal anlatmıştır. Çünkü bölge halkı; “Ne kadar çok masal anlatılırsa o kadar çok kar yağar,” inancına sahiptir. Bu inancın bir benzeri de Kırşehirli bir masal anası olan Esmâ DEMİRDAŞ’ın masallarında görülür. “Gündüzleri masal anlatılırsa kar yağar” inancı ile DEMİRDAŞ, masal anlatmak için genellikle gece vakitlerini tercih eder, (ŞİMŞEK, 1999: 22).

GÜL’ün anlatmış olduğu masalların isimleri ve masal tip kataloglarındaki numaraları şu şekildedir:

1. Sî Ahmet (EB: -; AaTh: -).
2. Edül’ün Peşinden Giden Adam (EB: 220, AaTh: 300).
3. Mehmet Bey ile Cemal Bey (EB: -, AaTh: -).
4. Kel ile Kör Kaz (EB:146; AaTh: 301B).
5. Talihini Arayan Adam (EB: -; AaTh: -).
6. Ölçü (EB: 271, AaTh: 1406,1423).

Bütün anlatmaya dayalı türlerde olduğu gibi GÜL’ün anlattığı masalarda da sözlü geleneğe bağlı olarak bir takım değişiklikler olmuş; anlatıcı masalları kendi bilgisi, kültürü, hayal dünyası, inancı ile yeniden yoğurmuştur. Her anlatıcı aynı masalı anlatabilir, konu hemen hemen hepsinde aynıdır. Fakat gerek anlatıcının kullandığı formeller, gerekse masalın asıl konusunu anlatırken uygun yerlerde kullandığı kültürene ve yaşadığı bölgeye ait özellikler, masalına ayrıcalık kazandırır. Bu şekilde biz, incelemiş olduğumuz masalarda kaynak şahıslara ve bölgeye ait pek çok bilgiye de ulaşmış oluruz. Tespit ettiğimiz masallardaki özellikleri şu şekilde değerlendirebiliriz. (Konu ile ilgili olarak verilen örneklerin geçtiği masal isimleri, baş harflerine göre kısaltılarak ifade edilmiştir: Sî Ahmet (SA), Edül’ün Peşinden Giden Adam (EPGA), Mehmet Bey ile Cemal Bey (MBCB), Kel ile Kör Kaz (KKK), Talihini Arayan Adam (TAA), Ölçü (Ö)).

a. Masalların Şekil Özellikleri

a.1. Masalarda Kullanılan Formeller

Anlatıcılar, masalların belli yerlerinde kullandığı formeller, masala renk katan unsurlardır. Özellikle de masalın başlangıç ve bitişinde kullandıkları ifadeler, “anlatıcıların ustalıklarını göstermeleri için bir fırsattır,” (SAKAOĞLU, 1999: 150). Süleyman GÜL, anlattığı masalların çoğunda başlangıç ve bitiş formellerini kullanmıştır. Bu formellerin dört masalda aynı olduğu görülür:

“Varmış yokmuş...bir...varmış” (EPGA, KKK, MBCB).

“Bir...varmış” (TAA).

Geriye kalan masalarda **giriş formeli** kullanılmamıştır. Söz konusu edilen “Sî Ahmet” ve “Ölçü” masalları;

“Adamın biri...” “Talihini Arayan Adam” masalı da;

“Bir fakir varmış...” ifadesi ile başlamış ve hemen ardından olayın anlatımına geçilmiştir.

Onun, **uzun zamanı kısaca ifade etmek için kullandığı formeller** de şu şekildedir:

“Bir gün öyle, iki gün öyle...” (EPGA).

“Bir gece kalır, iki gece kalır...” (MBCB).

Masal ortasında geçişi sağlayan ve çokça kullanılan formelleri şöyle sıralayabiliriz:

“Çok kalır, az kalırlar...çocukları olur ve büyür,” (EPGA).

“Çok gider, az gider” (SA, TAA, MBCB).

Gül, diğer masal anlatıcılarında olduğu gibi, **dinleyicinin dikkatini çekmek için** de formal kullanmıştır:

“Gider bakar ki çadırın yerinde kimse yoktur” (EPGA).

“Bakar ki herkes eğlenmekte, ziyafetler verilmektedir” (EPGA).

“Bakar ki oğlu eşikte düşmüş baygındır” (MBCB).

“Kolunu açıp gösterir ki her nereye tutmuşsa orasını simsiyah etmiş” (MBCB).

Bazen de GÜL, **masal içerisinde, kahramanı değiştirmek için** formal kullanır:

“Neyse onu orda bırakalım gelelim...” (MBCB).

GÜL, anlattığı masalları ise genellikle şu şekilde bitirir:

“...muratlarına ererler” (EPGA, SA).

“Muratlarına erip mutlu olurlar” (MBCB).

Bunların dışında GÜL’ün anlattığı masalardan “Talihini Arayan Adam” masalı, **özetleyen bitiş formeli** (“Fakir de gidip kurtulur”) ile “Kel ile Kör Kaz” masalı da **âni bitiş formeli** (“Bu masal da bitti gitti”) ile sona erdirilir.

Her masalda olduğu gibi Süleyman GÜL’ün anlattığı masalarda da, **formü-**

listik sayı olarak **üç, yedi, kırk** sayıları geçmektedir. Bunlar içerisinde, üç sayısının diğerlerine göre daha çok kullanıldığı görülmektedir. Üç kız kardeş, üç erkek kardeş, üç torba, üç aynı renk ip vb. Bu sayının pek çok yerde kullanılmasında halk arasındaki “Allah’ın hakkı üçtür” şeklindeki inancın etkisi vardır. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” adlı masalda “Ben diyeyim iki-üç gün karısının yanında kalır” şeklinde kesinlik bildirmeyen ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadelere, Süleyman GÜL’ün anlattığı diğer masalarda da sıkça rastlanır:

“Hâlâ bizim iki-üç günümüz kalmış” (MBCB).

“Ben bu tarlaya iki-üç saban çekiyorum” (TAA).

“Budur üç-dört kezdir seni suya atıyorum” (Ö).

Söz konusu edilen ifadelerdeki belirsizlik, anlatıcının bazı konularda emin olmayışından, kararsızlığından belki de dinleyiciyi masal havasına katmak isteyişinden kaynaklanmaktadır.

a. 2. Kullandığı Mahallî Kelime ve Deyimler

Süleyman GÜL, Mazgirt (Tunceli)’in Ortadurak köyünde yaşamış (şu anda Elazığ’da ikâmet etmekte) ve anlattığı masalları aynı yerde yaşayan **Davulcu Beko**’dan öğrenmiştir. Masal metinlerinde her ne kadar Kürtçe’den Türkçe’ye çevrilmiş de olsa anlatıldığı bölgenin ağız özelliklerini görmemiz mümkündür.

GÜL’ün anlatmış olduğu masalarda “horul horul yat.” (TAA) şeklindeki tabiat taklidi seslerin yanısıra, mahallî kelime ve deyimlere de yer verilmiştir: “çığın” (TAA), “dallama” (Ö), “nene” (MBCB), “odur...” (MBCB), “olmaya ki... korka” (MBCB), “Peyda ol.” (MBCB), “gözden hile gör.” (MBCB), “her şeyden elini ayağını çek.” (MBCB), “gölgesi ağır ol.” (TAA), “etrafında dört dön.” (KKK), “toprak başına ol.” (MBCB), “anam bacım olsun”

(KKK), “sigara dumanı gibi gözünde tüt.” (MBCB), “renk mengin...” (MBCB), vb.

Anlatıcı, masalın olağanüstü, hayret verici özelliklerini okuyucuya hissettirmek, böylece anlatımı daha canlı ve çekici kılmak için bazen kelime veya cümleleri tekrar ederek durumu anlatmaya çalışır:

“Öyle asker gider, öyle asker gider...” (MBCB).

“Asker kırar, asker kırar...” (MBCB).

“O tarafı arar, bu tarafı arar” (TAA).

a. 3. Mekân:

Süleyman Gül’ün masallarında, hâdiseler genellikle belli bir yerde başlayıp bitmektedir. Yalnız, “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında anlatıcı, hâdiselerin başlamasından gelişme ve sonuç kısmına kadar farklı mekânları kullanır. Adı geçen masalda padişahın oğlu, evlendikten sonra Zekrat Düzü’ne gelip yerleşir. O sırada Rus hükümdarı, vücudunda çıkan yaranın iyileşmesi için memleketi dışında bir yere yerleşmesine izin verilen gelini kaçırmaya karar verir. Pire, padişahın emri ile Palu’ya gelip gelini kaçıır ve onu Rus ülkesine getirir. Kaçırılan gelin ise yedi kapının ardında eşini bekler. Eğer eşi, ona verdiği süre içinde gelmezse, elinde tuttuğu hançer ve zehir ile kendisini öldürecektir.

Buradaki ifadelerle baktığımızda mekânın darlaştığını görürüz. Gelinin içinde bulunduğu psikolojik durumu, kurtulma ümidinin yanısıra hançer ve zehir ile kendisini savunmaya çalışması yönlendirmektedir. Dikkatimizi çeken bir diğer özellik de, anlatıcının “yedi kapının ardı” şeklinde kahramanın içinde bulunduğu durumu ifade ederken mekân unsurundan yararlanmasıdır. Anlatıcının diğer masallarında, bu şekilde bir mekân darlaşması bulunmamaktadır.

Süleyman GÜL’ün masallarında geçen Mazgirt, Palu, Zekrat Düzü, Antep şeklinde bahsettiği mekânlar büyük ola-

sılıkla onun yaşadığı, gezi veya iş amaçlı olarak gittiği yerlerdir. Anlatıcı bu yerlerden bazen ülke, bazen memleket olarak bahseder. Gül’ün, masallarında bir ilçe olan Mazgirt’ten, Palu’dan şehir olarak, yöneticisinden de kaymakam değil, vali olarak bahsetmesi kaynak şahısın bilgisinden, belki de yaşadığı yeri daha güzel ve üstün görmesinden kaynaklanır.

Süleyman Gül’ün masallarında olağanüstü mekânlar yerine realist mekânlar yer alır. Hatta bir masalında (Mehmet Bey ile Cemal Bey) “Rus padişahı”, “Rus ülkesi” şeklinde ifadeler kullanması, gündemdeki olayları masala yansıtmasından kaynaklanır.

a. 4. Masalların Yapısı:

Süleyman GÜL tarafından anlatılan altı masal, hacim yönünden değerlendirildiğimizde en uzun masalın “Mehmet Bey ile Cemal Bey” olduğunu görürüz. “Si Ahmet”, “Edül’ün Peşinden Giden Adam”, “Kel ile Kör Kaz”, “Talihini Arayan Adam”, “Ölçü” masallarına karşılık “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında meydana gelen olaylar, tek bir şahıs merkezinde gerçekleşmemiştir.

Söz konusu masallarda, halk hikâyeleri ve masallarda ortak olan masal motiflerine de rastlarız. Mesela, “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında genç kız kıyafet değiştirerek eşinin peşinden gider. Bu unsur, “Varaka ile Gülşah” adlı halk hikâyesinde de karşımıza çıkar: “Kız, kıyafet değiştirerek Yemen’e varır” (ALPTEKİN, 1997: 335).

Halk hikâyeleri ile ortaklık gösteren bir diğer motif de “yüzük tanıma”dır. Bu motif, Stith Thompson’un **Motif Index of Folk Literature** adlı eserinde, H80 “işaretle tanıma” şeklinde yer alır. “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında da sevgilisine hasret olan genç kız, ikram edilen çay içinden çıkan yüzüğün, eşine ait olduğunu anlar. Halk hikâyelerimizden “Mem u Zin”de de iki aşık, yüzük de-

giştirerek nişan takar ve aradan geçen uzun zamanın sonunda birbirlerini bu yüzük ile tanırlar, (ŞENOCAK, 2001: 23).

“Kel ile Kör Kaz” masalında, Kel’in, kazların sihirli tüylerini birbirine sürterek sihirli bir ata ve elbiselere sahip olması; “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında yedi kardeşin, kız kardeşlerine verdikleri tüyün birbirine sürtülmesi ile onların hemen yardıma koşması unsurları, halk hikâyelerinde de olağanüstü güç ile zor durumdan kurtulma şeklinde karşımıza çıkar. Buna, “Şah İsmail” hikâyesinde, Şah İsmail’in kuş tüyünü gözlerine sürünce, gözlerinin görmeye başlamasını ve “Melikşah ile Güllühan” hikâyesinde, Melikşah’ın gücünü başındaki tüyden almasını örnek verebiliriz, (ALPTEKİN, 1997: 310).

“Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında “Şah İsmail” hikâyesini hatırlatan bölümler de yer alır. Masalda yedi kardeşin, kendilerine dev ile kavgalarında yardım eden gencin iyiliğine karşılık ona kız kardeşlerini vermeleri bir çerçeve masal örneğidir. Yine aynı masalda dikatimizi çeken bir diğer ortak özellik de kızın çeşme başındaki ocak taşlarından birini kaldırıp mektup ile haber bırakmasıdır. Söz konusu unsur, halk hikâyelerimizde sıkça rastladığımız bir haberleşme şeklidir. Buna, “Hurşit ile Mahımihri” hikâyesini örnek olarak verebiliriz. Hikâyede Mahımihri, bir mektup yazarak ocaklık taşının altına bırakır ve göç ettikleri yeri sevgilisine haber verir, (ALPTEKİN, 1997: 204). Yine aynı masalda kızın, mektup ile yedi gün mühlet verdiğini bildirmesi de halk hikâyelerine özgün bir motiftir.

Süleyman GÜL’ün anlattığı masalarda destan motiflerine de rastlıyoruz. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” adlı masalda bir dağın eteğinde bulunan konaktan dumanlar yükseldiğini gören adam, oraya vardığında evin kapısının, pencere-

sinin, ve bacasının olmadığını görür. Söz konusu masalın bu bölümü bize, “Oğuz Kağan” destanını hatırlatmaktadır. Anlatmaya dayalı türlerden birisi olan destanlarımızda, kahramanın olağanüstü gücünü ön plana çıkarttığı görülür. Halk hikâyelerimizden “Şah İsmail” hikâyesinde de adı geçen motife rastlarız. Hikâyede, Gülizar’ı takip eden Şah İsmail, yolda bacası olmayan bir kule ile karşılaşır ve olağanüstü gücü ile kulede bir delik açar, (ALPTEKİN, 1997: 206). Bu yönü ile destan, masal ve halk hikâyelerimizde ortaklık bulunmaktadır. Nitekim, yukarıdaki örneklerde ifade edilen kapısı, penceresi, bacası olmayan yere, ancak güç unsuru kullanılarak yani yıkarak girilebilmiştir.

Yine “Kel ile Kör Kaz” adlı masalda da devin ayağı yaradır. Oraya ok atılarak kan, irin akması sağlanacak ve sonuçta rahatlayan devden istekte bulunulacaktır. Adı geçen masalın Dede Korkut hikâyelerinden Tepegöz ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Nitekim, Tepegöz hikâyesinde de devden kurtuluş yalnızca alınının ortasındaki et parçasına atılan ok ile mümkündür. TTV (Typen Turkischer Walksmarchen) 146. masal tipi “Tepegöz” olarak yer alan metinde de Tepegöz, üç kardeş ve sürüsünü mağaraya kapatır. Onlar da Tepegöz’den kurtulabilmek için önce onun gözlerini kızgın bir şişle kör ederler. Daha sonra da bir kaya ile öldürürler. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında yedi kardeşin birbirine yardım etmesi ve dev ile savaşıması hadisesi, TTV (Typen Turkischer Walksmarchen)’de 220. masal tipi “Birbirine Yardım Eden Kardeşler”dir. “Ölçü” masalında kadının kocasını aldatması da TTV (Typen Turkischer Walksmarchen)’de 271. masal tipi “Kocasını En İyi Şekilde Kim Aldatabilir” olarak yer alır.

Diyebiliriz ki; masal anlatıcımız, anlattığı masal metinlerinde gerek destan, gerekse halk hikâyelerimizde rastlayabi-

leceğimiz olağanüstü motifleri kullanarak, yer yer yaşanmış hâdiselerin benzerini ele almış, kültürel değerlerimizi geçmişten bu güne taşıyarak mânevi değerlerimize sahip çıkmıştır.

a. 5. Üslûp/Anlatım Şekli:

Süleyman GÜL, masallarını akıcı, anlaşılır bir dil ile aktarmıştır. Yer yer mahallî kelimeler de kullanarak yaşadığı bölgenin dil özelliklerini yansıtmıştır. Masal kahramanlarını karşılıklı diyaloglarla konuşturan GÜL, böylece masala daha gerçeğe yakın bir anlatım özelliği kazandırmıştır.

b. Masalların Muhteva Özellikleri

b. 1. Atlı-Göçebe Hayatının İzleri

Süleyman GÜL, anlatmış olduğu masallara günlük hayatının belli kısımlarını da aksettirmiştir. Buna bağlı olarak biz de anlatıcının yaşadığı çevre ve kültür özellikleri hakkında bilgi edinebiliriz.

Türk toplumunun, göçebelikten yerleşik hayata geçişe kadar yaşantısının hemen hemen her safhasında yardımcı hayvan olarak yararlandığı “at” motifi, anlatmaya dayalı türler içerisinde önemli bir yere sahiptir. GÜL’ün masallarında da bu özelliği görmemiz mümkündür. Bunun yanı sıra GÜL, “çadır”, “güreş”, “av” motiflerini de kullanarak atlı-göçebe Türk toplumunun kültürünü masallarında yaşatmıştır.

Kaynak şahsımızın anlatmış olduğu, “Kel ile Kör Kaz” masalında, kahramanın en büyük yardımcısı attır. Masalda dile gelen at, sahibine felaketleri önceden haber vererek ne yapması gerektiğini söyler. Bunun yanı sıra at nalının da işaret, iz bırakma amacı ile kullanıldığı görülür.

Türk kültürünü çok eskiden beri simgeleyen güreş sporu da GÜL’ün masallarında problemlerin çözümü ve gücü ispat etme amacı ile kullanılmıştır. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında delikanlının Füzul Beko ile görüşmesi

ve kazanan kişinin doğruyu itiraf ettirme hakkına sahip olması yine aynı masalda adamın ilk eşinden olan oğlunun kendisine ait olup olmadığını anlamak için ikinci ve üçüncü eşinden olan oğulları ile güreştirmesi, atlı-göçebe toplumunun yaşantısından günümüze yansıyan örnekleridir.

“Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında dikkatimizi çeken bir diğer unsur da “av” ve “avlanma”dır. Masalda Ağa’nın oğlu, Ala geyik efsanesinde olduğu gibi, evlendiği günden hemen sonra avlanmaya gider. Bu da göçebe-atlı toplumun ava olan merakını her şeyden üstün tuttuğunun bir göstergesidir. Masalda ayrıca “çadır” kültürüne dair izler de görürüz. Buna göre, gönlü Edül’e düşen delikanlı, onların çadırlarını nereye koyduklarını merak eder. Çadıra ulaştığında onların göç ettiklerini anlar. Burada da yine göçebe toplumun yaşantısını görüyoruz.

Diyebiliriz ki; masal anlatıcılarımız kaybolmaya yüz tutan kültürel değerlerimize sahip çıkan, onları geçmişten günümüze taşıyan en önemli kültür kaynaklarımızdır.

b. 2. Anlatıcının Kültürünü, Değer Yargılarını Yansıtan Unsurlar

Her masal, farklı kişilerin dilinde farklı ifadeler kazanır. Buna

göre, anlatıcının yaşamındaki kültürel değerlerin, masalın sihirli dünyası içinde eritilerek yaşatıldığını söyleyebiliriz. Hatta olağanüstü olaylar bile anlatıcının ifadeleriyle günlük hayatın bir parçası gibi gösterilir. Bunlar belki de kaynak şahsın şuur altına yerleşen, onu derinden etkileyen, dermanı olmayan bir hastalığa şifa bulabilme arzusundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca burada, psiko-sosyal bir anlayış ve hayal gücü ile imkânsız sorunlara çözüm getirilmeye çalışılmıştır. “Kel ile Kör Kaz” masalında, pa-

dişahın “dev sütü” ve “bin elmas”ı olması halinde iyileşeceğinin söylenmesi bunun bir ifadesidir.

Türk halkının misafirperverlik özelliği kaynak şahıs tarafından masallara da aktarılmıştır. Misafir kim olursa olsun Tanrı misafirdir ve baş tacı edilir. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında evinin bir tarafını yıkan adama genç kız, yine de yemek hazırlar.

“Talihini Arayan Adam” adlı masalda çiftçi, fakire, çıkınındaki bir parça ekmeği verir. “Ölçü” masalında da ev sahibi, izin almadan evinde saklanan fakiri görünce onu yemeğe davet eder. Buradan kişinin, toplumun dinî değerlerine sahip çıkarak, yardımlaşmaya önem vermesi gerektiği mesajını alıyoruz.

Masallarda kültürün en büyük özelliği olan gelenek unsurunun örnekleri de yoğun bir şekilde karşımıza çıkar. Namus kavramı, insanı insan yapan değerlerin başında gelir. “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında gürz ile evi yıkan adama genç kız, ağabeylerinin gelince onu öldüreceklerini söyler. Yine aynı masalda adam, babasının evine gider ve karısını orada görerek “Yoksa karımı mı almış? Bu yüzden mi hizmet ediyor?” diye düşünüp sinirlenir. Daha sonra ikram edilen kahveyi içmeyerek yere döker.

“Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında gelin, dama çıkabilmek için kayınbabasından ve kocasından izin alması gerektiğini söyler. Adı geçen masalda ayrıca, hanımını kaybeden gence babası, kız bulacağını söyleyince o da, “insanın tavuğu bile kaybolursa onun dört-beş gün arandığını, bunun namus ortaklığı, namus belasından dolayı önemli olduğunu söyler.

“Ölçü” masalında da kadın, kocası olmadığı için adamı içeri almaz. Yine aynı masalda kadının namussuzluk yaptığı düşünüldükten dövlümesinden bahsedilir.

Bütün bu örnekler, geleneklerine, mânevi değerlerine sağlam bir şekilde

bağlanmış bir toplumun değer yargılarıdır.

Masallardaki **diğer gelenek unsurlarına** da şu örnekleri verebiliriz:

“Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında nişanlısının mendilini yarasına bağlayan gencin davranışı ve “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında güreşi kazanan kişiye Edül’ün verileceğinin söylenmesi kültürel özelliklerin geçmişten bugüne hâlâ yaşatıldığının bir ifadesidir.

Biz, okuduğumuz masalarda kaynak şahsın kendisi ve sosyal çevresi hakkında da bilgi edinebiliriz.

“Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında hayvancılıkla geçinen adamın hayvanlarının bakıcılığını yapması için Edül’ü çobanlığa aldığı, “Kel ile Kör Kaz” masalında da Kel’in padişahın yanında kaz çobanlığı yaptığı belirtilir.

Buradan da anlaşıldığı gibi geçim, hayvancılıkla sağlanmakta ve çobanlık yapılmaktadır.

Kaynak şahıs, yemek kültürünü ve eşinin kendisine hizmetini de masala yansıtır. Bunu “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında hanımının kalkıp eşinin ekmeğini, kaymağını, tütününü, sigara kâğıdını hazırlayıp onu uğurlamasından anlıyoruz. “Ölçü” masalında da karpuz, bağırsak, pirinç pilavı “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında çay içme unsurları konuya örnek olarak verilebilir.

Masallarda ayrıca, kızların tuz falına bakması (MBCB), yaraya tuz basarak uyanık kalma (MBCB) kaynak şahsın sosyal çevresinin yaşantılarını, tecrübelerini masalına aksettirdiğinin bir ifadesidir.

b. 3. Anlatıcı ve Çevresinin İnanış Sistemini Aksettiren Unsurlar

Süleyman GÜL, pek çok masalda kendi inancını, masal kahramanlarının şahsında ifade eder. Buna göre selamlaşmanın Türk toplum yaşantısında önemli bir yeri olduğu, hatta Allah’ın selamını

almamanın büyük günah sayıldığı, masallarda da görülür.

“Edül’ün Peşinden Giden Adam”, “Mehmet Bey ile Cemal Bey”, “Kel ile Kör Kaz”, “Talihini Arayan Adam” masallarında kahramanların

“Selamün aleyküm” şeklinde selamlaştığı görülür.

Selamlaşmanın önemi “Edül’ün Peşinden Giden Adam” masalında daha bariz bir şekildedir. Adam, yedi kardeşin savaştığı yere geldiğinde hangi taraf selam verirse oraya gideceğini söyler.

Kaynak şahıs, “Mehmet Bey ile Cemal Bey” ve “Ölçü” masallarında abdest alma, namaz kılma gibi dinî özellikleri de masala yansıtır. Buradan, her an iyi dileklerde bulunma ihtiyacı duyan ve Rabb’ine sığınan insan psikolojisi için inancın, duanın büyük önemi olduğu sonucuna varabiliriz.

“Sî Ahmet” masalında padişahın bahçesine izinsiz giren Sî Ahmet, darı ve tuzu ayıklayamazsa başı kesilecektir. Bu zor durumda, Allah’dan yardım isteyen Sî Ahmet’in duası kabul edilir ve karıncaların yardımı ile kurtulur. Yine “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında Cemal Bey, Allah’ına, peygamberine dua ederek yardım ister.

“Edül’ün Peşinden Giden Adam”, “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masallarında; “Allah işinizle olsun” ve Ölçü masalında; “Allah sana uzun ömürler versin” şeklindeki temennilerin masala yansımaları inancın gücü ile ayakta kalan toplumun bunun bilincinde olduğunu ifade eder. Ayrıca bu unsurlar, kaynak şahısın dinî yönünün ağır olduğunu gösterir.

Karşıdaki kişiyi söylenen söze inan-dırmak için edilen yeminlerde de inancın kutsal yönü vardır. Buna “Mehmet Bey ile Cemal Bey” masalında gelinin, evini basan Rus askerlerine; “Vallahi kapıyı açarsanız kendimi telef ederim” ve adamın; “Vallahi ben karımı falan yerde bı-

raktım” şeklindeki sözleri bunun ifadesidir.

Görüldüğü gibi masallarımız, diğer halk anlatımları gibi sadece kendi büyü-lü dünyasıyla, olağanüstü hadiselerle sınırlı değildir. Günlük hayatla ilgili olarak pek çok unsurun bu atmosfer içinde eritilerek dinleyiciye sunulması, eğitim, verilen mesaj ve kültürün belli bir bölümünü yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Süleyman GÜL de anlattığı masallarda gerek diğer anlatıma dayalı türlerde rastladığımız motif unsurları, gerekse günlük yaşantımızdan verdiği örneklerle (gelenek ve görenekler, yemek kültürü, âlet ve eşyalar) masallarını anlatmıştır. Türk kültürünün geçmişten geleceğe taşınmasında mânevi taşlardan bir yenisini daha koyarak bu harca katkıda bulunan Süleyman GÜL, usta bir masaleci-dir.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN, Ali Berat, (1997), **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara, Akçağ Yayınevi.

FİLİZOK, Rıza, (1991), **Ziya Gökalp’in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÜL, Zülfü, (1999), **Mazgirt’ten (Tunceli Derlenen Halk Edebiyatı Örnekleri**, Elazığ, (Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi).

SAKAOĞLU, Saim, (1999), **Masal Araştırmaları**, Ankara, Akçağ Yayınevi.

ŞENOCAK, Ebru, (2001), **Mem u Zin Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Elazığ, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Doktora Semineri).

ŞİMŞEK Esmâ, (1999), “Kırşehirli Bir Masal Anası: Esmâ Demirdaş”, **Tarla**, 99/5, Mayıs, s. 22-27.

WOLFRAM Eberhard- Pertev Naili Boratav (1953), **Typen Türkischer Volksmärchen**, Wiesbaden.